

“POST-TRUTH” KAVRAMI ÜZERİNE TÜRKÇE KARŞILIK DENEMESİ

Zehra Nilgün ARKAN¹

Özet

Toplumsal ve siyasi alanda popüler bir kavram olan post-truth, hakikatin önemini yitirdiğini, bireylerin karar verirken ya da bir konu hakkında kanaat getirirken doğrunun, nesnel gerçeklikler yerine duygularla, inançlarla belirlenmesidir.

Post-truth döneme, postmodern çağın ön ayak olduğu söylenebilir. Modern dönemin anahtar kelimeleri olan akıl, bilim ve nesnellik postmodern dönemde karşı çıkmıştır. Ardından nesnelliğin, tek gerçeklik fikrinin reddedilmesine neden olmuştur. Bundan dolayı post-truth dönemi içinde bulunmak, bir nevi postmodern dönemin etkisidir. Türkçe karşılık araştırırken kavrama olan katkısından ötürü kronolojinin de dikkate alınması elzemdir.

Kavram, bir ön ek ve isimden oluşmaktadır. “Post” ön ekinin İngilizce karşılığını direkt çevirmek anlam karmaşıklığına neden olmaktadır. Öte yandan “truth” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “gerçeklik”, “doğruluk” ve “hakikat” gibi kelimeler kullanılmaktadır. Çalışma için çeşitli araştırma metinlerindeki Türkçe karşılıkları incelenmiştir. Ardından kavramın tanımına daha yakın olabilecek Türkçe çeviri üzerinde çalışılmıştır. Sonuç olarak, Türkçe karşılık tartışmaları çerçevesinde, post-truth kavramı için anlamını da içinde barındıran bir çeviri önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Post-Truth, Gerçeklik, Hakikat, Doğruluk, Nesnellik

AN ESSAY OF TURKISH TRANSLATION ON CONCEPT “POST-TRUTH”

Abstract

Post-truth, which is a popular concept in the social and political field, is the determination of the truth by feelings and beliefs instead of objective realities when individuals decide or make an opinion about a subject.

It can be said that the post-truth era was the pioneer of the postmodern era. Reason, science and objectivity, which are the keywords of the modern period, were opposed in the postmodern period. Then it leads to the rejection of objectivity, the idea of one reality. Therefore, being in the post-truth period is a kind of effect of the postmodern period. While researching Turkish equivalents, it is important to consider the chronology because of its contribution to the concept.

The concept consists of a prefix and a noun. Translating the English equivalent of the “post” prefix directly causes semantic complexity. On the other hand, words such as “reality”, “truth” and “truth” are used as the Turkish equivalent of the word “truth”. For the study, Turkish equivalents in various research texts were examined. Then, a Turkish translation, which could be closer to the definition of the concept, was studied. As a result, within the framework of Turkish equivalent discussions, a translation including its meaning for the concept of post-truth has been proposed.

Keywords: Post-Truth, Reality, Truth, Rightness, Objectivity

---

¹ Zehra Nilgün Arkan, zehranilgunarkan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8991-2193

GİRİŞ

Post-truth kavramı son günlerde çok sık kullanılmaktadır. Literatür taraması yaparken bu kavram hakkındaki makalelerde, araştırmacıların kavramın Türkçe karşılığının dışına çıktığı da gözlemlenir. Kavramın tanımını yaparak belli bir çerçeve çizilmeye çalışılmasına rağmen kavramın anlamından uzaklaşan açıklamalar da vardır.

2016 yılında çok sık dillendirilmesi ve her gün kamuoyu önüne çıkan politikacılar, gazeteciler, uzmanlar tarafından kullanılması bu kavramın 2016 yılında ortaya çıktığını düşündürmemelidir. Aksine 2016 yılından önceki zamanlarda da bu kavramın sınırları içerisinde çoktandır yaşanmaya başladığı söylenebilir. Şimdilerde ise, post-truth gündelik yaşamın bir parçası olmuştur. Hatta önüne geçilemeyen teknolojik gelişmelerin etkisi ve insanların da toplumsal, siyasal, kültürel, ahlaki vb. konulara verdikleri tepkilerin her geçen gün biraz daha farklılaşması, yaşanan dönemin artık resmi olarak post-truth dönem olduğu söylenebilir.

Alpay’a (2017:12) göre, içinde yaşanan post-truth döneme, modern ve postmodern dönemlerden geçerek gelindiği savunulmaktadır. Postmodern dönem, modern dönem sonrasını vurgularken aynı zamanda modern dönemin bütün özelliklerini reddederek kendi anlayışını hayata geçirmiştir. Postmodernizmin temel anlayışları arasında tek gerçeklik fikrine karşı çıkma vardır. Tek gerçeklik fikrine karşı çıkma tavrının yaygınlaşması sonucu, bireyler kendi gerçekliklerini inşa etmeye yönelmiştir. Sosyal medya ve internet kullanımının artmasıyla birlikte her birey bilgi üreten konumuna geçmiştir. Bunun sonucunda uzmanların ve kurumların otoritesi sarsılmıştır. Doğru bilgiye ulaşma zorlaşmış ve duygularını ağır bastığı post-truth dönemde gerçeklik, bilim, akıl önemsizleştirilmiştir.

Araştırma boyunca üzerinde düşünülen ve araştırılan post-truth kavramını Türkçeye çevirirken birçok değişik şekilde kullanıldığı saptanmıştır. Bir ön ek ve isimden oluşan “post-truth” kelimesi sıfat olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda “post” ön ekinin İngilizce karşılığını tıpkı postmodern kelimesindeki gibi direkt Türkçeye çevirmek kavramın anlamını, ne anlatmak istediğini tam net aktaramamaktadır. Öte yandan “truth” kelimesinin de “gerçeklik”, “doğruluk” ve “hakikat” kelimeleri ile Türkçe karşılık bulma çabası gözlemlenir. Bu nedenle araştırmada, bu söz konusu karmaşıklığı gidermek için mümkün olduğunca kavramın tanımını ve özelliğini içine dahil edecek bir karşılık vermek amaçlanmaktadır.

MODERNİZMDEN HAKİKAT SONRASINA BAKIŞ

Orta çağda ya da Karanlık Çağ’da hakikate ulaşmak için çeşitli yollar izlenirdi. Bundan ötürü hakikati arama eylemi, insanları farklı inanışlara yönlendirmiştir. Sarıoğlu’na (2020: 383) göre, insanlar bu dönemde mitlere ve gerçeküstü olan çeşitli fikirlere inanmıştır. Bu inanışlar uğruna insanlar birbirine zarar vermiştir. Karanlık Çağ

denmesinin nedenlerinden biri de bu dönem boyunca sırf kendi inancı dışında olduğu için insanların birbirlerini katletmesidir. Modern Çağ'da ise, bireysel kanaatler gerçeklik haline gelmiştir. Böylelikle medyanın gerçekliği inşa süreci başlamıştır. Sarioğlu'nun aktarmasına (2020:383) göre, bilgi toplumu olarak anılan içinde bulunduğumuz dönemde ise bilgi hem el altındadır hem de aynı zamanda ucuzdur. Ancak bu koşullar altında, bilginin kalitesi, bilginin doğruluğu, gerçekliği gibi kavramlar da ön plana çıkmaktadır. Bilgi Çağı'nda, elde edilen bilgilerin doğruluğu ve gerçekliği hayati bir öneme sahip olması gerekirken enformasyonun bu kadar değişip dönüşmesi ve ardından bir anda post-truth denen dönemin başlaması ayrı bir paradoks oluşturmaktadır (Sarioğlu, 2020: 383).

Kırılmaz ve Ayparçası'na (2016:35) göre, geleneksel toplum, değişimi reddeden ve geleneğin aktardığı değerlerle varlığını sürdüren, örgütlenmelerin aile ve kabile üzerinden gerçekleştiği toplumsal hareketliliğin oldukça zayıf olduğu, yazının çok az kullanıldığı, sanayinin gelişmediği, basit ilkel araçların kullanıldığı, bireyin dışındaki evrene kutsal kodlarla bağlandığı modern öncesi bireylerden oluşan topluluk halidir. Bu tanımdan yola çıkarak modern toplumun yapısı anlaşılır. Her dönemin kendini var etmesi için bir öteki belirlemesi kaçınılmaz bir durumu da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla geleneğin karşıtı modernizm olarak (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016) belirlenmiştir. Bu bağlamda dünyayı ve toplumu geleneksel tanımlama yollarının çökmüş olduğu fikrini barındıran modernizm, insanlığı, toplumu yeniden tanımlayabilecek oldukça etkili kültürel, politik veya felsefi ilkelere sahiptir (Bal, 2015:122).

Modernizm belirli aşamalardan geçerek doğmuştur. Geleneksel toplumsal yapının çözülüşü ve buna bağlı olarak karşıtlık içerisinde kendini üretmeyi başaran modernizmin ortaya çıkış nedenleri çeşitli alanlara tekabül etmektedir. Modernizmin oluşumunda ve sürecin devamında; fikri olarak Aydınlanma Çağı, politik olarak Fransız Devrimi ve ekonomik olarak da Bilimsel Devrim ışığında gerçekleşen Sanayi Devrimi belirleyici olmuştur. Modernizmin fikri altyapısını oluşturan Aydınlanma, 17. ve 18. yüzyıllarda var olan totaliterliğe, kastçı-feodal toplum yapısına, baskıcı dinsel dünya görüşüne karşı, yeni olgunlaşmakta olan burjuvazinin yönettiği bir özgürleşme hareketidir. Aydınlanma hareketinin temel dayanak noktası ise Rönesans ve Reform'dur (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016).

Modern toplumun, öncelikle, geleneksel toplumdaki gibi değişime karşı çıkan bir tutumu yoktur. Bundan dolayı, geleneksel toplum yapısındaki durumun aksine, insanlar modern toplumlarda çeşitli alanlarda çeşitli uzmanlıklar (meslekler) elde etmeye başlamıştır. Uzmanlık elde eden kişiler de bilgiyi ve bilginin gücünü elinde tutan kişilerdir. Uzman olan bu kişiler, entelektüel sınıfın mensubu olmakla beraber toplumdaki tek bilgi kaynağıdır. İçinde buldukları toplum, ilerlemeci toplum yapısına sahip olduğu için bu kişiler, bilgiyi ve akli her zaman merkeze koyar. Dolayısıyla bu döneme "Aydınlanma Çağı" denir. Akla ve akıl yoluyla ulaşılan bilgiye karşı duyulan güven sonsuzdur. Keşfedilen bilgi, nesnel bilgidir ve mutlaka bilimsel bir dayanağa sahiptir.

Aydınlanma Çağı'nın açtığı yolda, modern dönemin toplumsal ve siyasal yapısı şekillenmeye başlamıştır. 1789 Fransız Devrimi, toplumun büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Şöyle ki, halk, seçkinlerin ve burjuva sınıfının yönlendirmelerinden sıkılmıştır ve onların boyunduruğu altından çıkmak istemiştir. Halk artık kendi aklını kullanmayı öğrenmiştir çünkü toplum genelinde eğitim yaygınlaşmış; kitaplar insanların yol göstericisi olmuştur. Halkın üniversitelerin kapısından içeri girmesiyle, bilimsel çalışmalar hız kazanmıştır. Aynı zamanda bağımsız ve özgür yayıncılığın gelişmesiyle eğitilmiş halk artık istediği yayını istediği zaman alıp okuyabilmiştir. Bunun sonucunda, kitlesel olarak bilinçlenme yaşanmış; toplum genelinde değişim talepleri olmaya başlamıştır. Fransız Devrimi'ne ek olarak, toplumsal gelişmelerden iki önemli devrimden de bahsedilirse şu anda yaşadığımız post-truth döneme nasıl gelindiğini ve bu döneme gelirken toplumsal olarak nasıl değişimlerden geçildiğini daha net anlaşılar.

Öncelikle Bilimsel Devrim'e bakılırsa, Bilimsel Devrimi Newton başlatmış ve Evrensel Yerçekimi Kanunu'nu keşfederek yeni bir dünya görüşünün temellerini atmıştır. Newton fiziği, tabiat olaylarını neden-sonuç ilişkisine oturtarak onları belirli kanunlara bağlamış ve tabiattaki değişimleri Tanrı'nın iradesine bağlayan Hristiyan teolojisini derinden sarsmıştır. Doğrudan Tanrı ve melekleri tarafından yönetilen ve Tanrı'nın iradesini ve ihtişamını yansıtan doğa anlayışından, kendi yasaları olan ve bu yasalar uyarınca kendi kendini işleten, düzenleyen bir gök mekaniğine geçilmiştir. Bilimsel Devrime ilişkin yaşanan süreç, laiklik² denilen olguya doğru gidişatı da güçlendirmiştir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016:39). Bilimsel Devrimin araladığı akıl kapısı, bir daha kapanmamak üzere ardına kadar açık kalacaktır. Bilimsel Devrimin etkisiyle, üretim ve tüketim alanında da devrimsel hareketler görülmeye başlamıştır. Yeni teknolojilerin gelişmesi, makinelerin üretilmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla, tarımsal faaliyetlerde insan gücünün yanı sıra artık makineler de etkili bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

İngiltere'de yeni gemiler inşa etmek için orman ağaçlarının kesilmesi, maden işleyen fabrikalardaki ateşi sürdüreceği yeni bir yakıt, kömüre gereksinim doğurdu. Ama kömürü maden ocaklarının derinliğinden yukarı taşımak için, önce, biriken suyu boşaltacak pompaları çalıştıracak enerjiye gerek vardı. Arka arkaya koşulan atlarla elde edilen enerjinin yetmediği görüldü. Isıdan yararlanan makineler o zaman devreye girdi. Savery, Newcomen gibi mekanik ustalarının icat ettiği makineler bir süre kullanıldıktan sonra James Watt, bilimsel esaslara daha iyi uyan buhar makinasını geliştirdi. Böylece Bilimsel Devrim'den yüz yıl sonra Sanayi Devrimi doğdu (İnönü, 2004:108).

Sanayi Devrimi ile ilk kez dış ticaretin oldukça gelişip sermaye birikiminin hızlandığı, teknik icatların ve yeni ekonomik buluşların doğrultusunda üretime makineyi, motoru ve organizasyonu uygulayan İngiltere'de görülmüş, ardından Fransa ve Batı Avrupa'dan Amerika'ya dolaylı olarak artık tüm dünyaya yayılmıştır. Sanayi Devrimi, kapitalist

² Devlet ile din işlerinin ayrılığı, devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız olmasıdır (<https://sozluk.gov.tr/>). Örneğin, laik eğitimin en açık ifadesini Galileo'da, Düşes Kristina'ya yazdığı mektupta görüyoruz. “İncil, fizik kitabı değildir” diyor ve dünyanın işleyişini anlamak için İncil'i okumayı değil, evreni gözlemeyi öneriyor (İnönü, 2004:107).

sistemin benimsenmesi, özel mülkiyet alanlarındaki gelişmeler, serbest girişim, zaman ve mekânsal değişim, doğa ve insana dair değişim, madde ve paranın önem kazanması, rasyonalizm, bireycilik gibi toplumun her kesiminde farklı tezahürleri meydana getirmiştir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016:40).

Modern dönemde yaşanan bu değişim ve gelişmeler, öncelikle çok olumlu görünmesine rağmen devrimlerin daha çok Batı merkezli olması ve yine Batı'nın "gücü" elinde bulundurup dünyanın geri kalanını manipüle etme yoluna gitmesinden ötürü modernizm ağır eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Bu noktada postmodernizm devreye girmektedir. Aslan ve Yılmaz'a (2001:100) göre, postmodernizm ister sosyal kurumsal yanı ister epistemolojik yanıyla ele alınsın genelde bu hareketin Batıda ortaya çıkan aydınlanmacı felsefeye ve bizzat modernizme yöneltilmiş bir eleştiri olduğunu söylemek mümkündür. Postmodernizm olgusunun, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilimsel ve zihinsel bilgi üretiminde Batıda yaşanan derin krizin, Aydınlanma filozoflarının genel çerçevesini çizdiği modern paradigmanın derin bir sarsıntı geçirmesi sonucu ortaya çıktığı söylenebilir.

Postmodernizmin "post" ekinden kaynaklanan bir sonralık, bir başkaldırı -moderniteye karşı- taşıdığı bir gerçektir. Ayrıca herhangi bir tanıma indirgenemeyecek bir karmaşıklığa, düzensizliğe sahipse de postmodernizm öncelikle modernlikle bir hesaplaşma anlamına gelmektedir (Aslan ve Yılmaz, 2001: 100-101). Lyotard (1997), postmodern bilginin modern süreçte oluşan bilimsel bilgi tekeline karşı bir özgürleşim çabası olduğunu belirtmiştir. Ona göre, postmodernizmde görselliğin ve imgenin öne çıkması, metnin elinde bulundurduğu iktidarı yerle bir edecektir. Çağın başlangıcı fotoğraf olacaktır ve ardından sinema ve televizyon ile çok sesli, renkli bir postmodern ortama dönüşecektir. Ayrıca bu çağda, metnin yoğun söylemlerinin, ağdalı dilin, yegâne hakikat idealindeki modern düşüncenin yerini duygular, tecrübeler, coşku, daha kısa söylemler ve aynı zamanda mümkün olan farklı hakikatler alacaktır. Postmodern dönemde gelişen yeni medyanın epistemolojisi kısa, küçük söylemleri desteklerken uzun, ağır söylemleri küçümsemektedir (aktaran Aslan ve Yılmaz, 2001: 99).

Postmodernizmin amacının, tek gerçeklik anlayışını bozmaya yönelik olduğu, yapılan okumalardan da anlaşılmaktadır. Bu tek gerçeklik anlayışına karşı alternatif gerçekliklerin ortaya çıkması ve onların hayatımıza girişi ise postmodern dönem ile olmuştur. İnsanlar, bilimsel gerçekliğe, nesnel bilgiye ancak bir entelektüelin veya aydın kesimden birisinin bize sunduğu kadarıyla ulaşabiliyordu, diğer bir deyişle, insanların bilgiye ne kadar ulaşacaklarına üst sınıfa mensup olan bireyler karar veriyordu. Dolayısıyla bilginin gücünü elinde tutan bu kesim, modern zamanlarda mutlak otoritesini kurmuştur. Modern bilim nesnelliğiyle, katı araştırma yordamlarına sahip olmasıyla ve meta fizik olana değil maddi olana öncelik vermesiyle ün kazanmıştır. Ama sonra bilim de hakikatin tekeline kendisinin sahip olduğunu iddia etmeye başlamıştır. Sahip olduğu otorite iyice genişlemiş ve kendisinden daha akıldışı ve keyfi öncellerinin sahip oldukları otoriteyi aşmıştır (Aslan, Yılmaz, 2001: 101).

Bu bağlamda hakikat arayışının önemi düşünüldüğünde modern öncesi dönem ile modern dönemlerde, teknik olarak yalana, çarpıtmalara izin verilse de epistemolojik olarak hakikatin varlığına karşı değildir; hakikat arayışına özen gösterilmektedir. Fakat postmodern dönemde yalana, çarpıtmalara daha fazla izin verilmesine ek olarak epistemolojik yönden hakikat fikrini başlı başına reddetmektedir ve hakikat arayışına özen gösterilmemektedir (Güven, 2020:32). Bu bağlamda, bilginin hiyerarşik sisteminden yorulan ve bunalan toplum, postmodern düşünürlerin öncülüğünde, modern sonrası dönemin bize sunduğu “birden fazla gerçekliğin mümkün olması” olgusuyla yeni bir anlayışa doğru yönelmiştir. Bu olgudan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, postmodernizm, bir nevi hakikat sonrası çağa hazırlıktır. Hakikat sonrası çağın temellerini- farkında olarak veya olmayarak- atmıştır.

MODERNİZMDEKİ AKILCILIK İLKESİNİN İNKARI

Teyit.org. (2016) sitesinin Teyitpedia sayfasında, Post-truth kelimesinin bir sıfat olduğunu ve belli bir konu üzerinde kamuoyu belirlemede nesnel gerçekliklerden daha çok duygu ve kişisel kanaatlerin ön planda olduğunu aktarmaktadır. Bu tanımlama, “nesnel gerçeklik” ve “akıl” kavramının karşısına “duygu” kavramını getirmektedir. Her zaman sosyal bilimlerde kullanılan “öteki” kavramı, bir olgunun karşısındaki ters olgu, zıddı anlamına gelmektedir. Burada da post-truth bağlamında, “öteki” kavramı kullanılabilir. Aklın ötekisi, aslında duygunun ta kendisi olduğu söylenebilir. Erdoğan ve Uyan-Semerci’ye (2020:86) göre, post-truth tanımı, akıl ve duygu kavramlarını karşı karşıya getirmekle beraber zıt ikilik olarak aktarmaktadır. Bu bağlamda, kamuoyunun herhangi bir konuyu akılla değil duygularıyla değerlendirmesi hakikat-sonrasını meşru kılmaktadır. Bir örnekle desteklemek gerekirse, Amerika’nın eski başkanı Donald Trump’ın, 2016 yılındaki başkanlık seçimlerinde, post-truth çağın temel olgularını kullanarak sosyal medya ve geleneksel medyanın da yardımıyla kamuoyunu manipüle ettiği iddia edilmiştir. Trump, Twitter’da paylaştığı tweetlerle rakibi olan Hillary Clinton hakkında dezenformasyon ortamı yaratmıştır. Ayrıca kendisine zarar verebilecek her tür bilgiyi çürütmeye çalışmıştır ve yine kendi çıkarına olmayan haberlere de “fake news” (yalan haber) diyerek basın toplantılarındaki bu çıkışları ilgi çekmiştir. Open Democracy (2018) sitesinde Sugden’in aktardığına göre, ideolojinin yerine duygular geçmiştir. Önceden liberal dönemdeki teknokratik hükümetler, toplumları duygulara yer vermeden yönetmeyi başarmışken, Trump’ın başkanlık dönemi gerçeğin yerini duyguların aldığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır.

Tıpkı Trump’ın başkanlık seçimi dönemindeki gibi Brexit referandumunun sonucunda da post-truth’un izlerine rastlanmaktadır. Brexit, İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden çıkmak için yaptığı referandumun adıdır. Öncelikle birlikten ayrılmak isteyen grubun ürettiği söylemler referandum döneminde oldukça gerçeklikten uzaktır. Sosyal medyada halk tarafından yakından takip edilen göçmen, mülteci sorunu ve ekonomi konuları hakkında yanlış bilgiler dolaşıma girmiştir. Üstelik doğudan Avrupa Birliği’ne yeni katılımların

olacağı yönündeki haberlerin süreci manipüle etmesi, AB üyesi olarak kalırsa bile göçmen sorununun çözülmemeyeceği yönündeki haberlerin artmasına da neden olmuştur. Sosyal medya dezenformasyonunun giderek artırılması, mülteci sorununa daha kutuplaştırıcı bakış açısını beraberinde getirmiştir (Kiraz, 2019:5). Post-truth dönemin etkisiyle seçmenlerin duygularına hitap eden kampanyalar, ayrılıkçı kanadın başarılı gelmesiyle birlikte gerçeklikten uzak ve gerçekliğe aykırı siyaseti meşru zemine oturtmuştur.

Başta sosyal medya olmak üzere, geleneksel medya kanalıyla da halkın duygularına oynayarak kamuoyu oluşturulması için büyük uğraş verilmiştir. Avrupa Birliği'nden çıkmak için yapılan oylamanın istenen sonucu vermesi için insanların mantıklı düşünmesi, şüphe etmesi engellenmiştir. Dolayısıyla halk, karşısına çıkan her yanlış bilgiyi ve yalan haberi doğru olarak kabul etmiştir.

Post-truth dönemi tartışırken akıl ve duygu karşıtlığı ortaya çıkar. Erdoğan ve Uyan-Semerci'ye (2020:87) göre, duyguyu tanımlarken pasiflik, akıldışılık, güçsüzlük gibi kavramları kullanırken; akıl için, harekete geçme, karar alabilme, teftiş etme, denetleme ve duygusallığa yer vermeyen bir kamusal alan yönetimiyle özdeşleştirmeyi tercih etmektedir. Aynı zamanda, akıl ve duygularla ilişkilendirilen bazı kavramları listeler; sonuç olarak bu ikilik somut bir biçimde ortaya çıkar. Aklı temsil eden kavramlara bakılırsa, baş, bilinçli olma durumu, kontrol, yargı, tarafsızlık, aydınlanma, medeniyet, çıkarlar, bireyler, liberalizm, özgürlük ve kamusalıktır. Duyguyu temsil edenler ise, kalp, bilinçsizlik durumu, otomatiklik, önyargı, partizanlık, romantizm, doğa, tutkular, kitleler, popülizm, tiranlık, mahremdir.

2016 Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimleri alevlendikçe yaşanan gerginliklere paralel olarak sosyal medyadaki içerikler de mevcut duruma ayak uydurmuştur. Bu söz konusu içeriklerin daha çok partizanlığa kayması sonucunda seçmenler, ana akım medyada yer alan içeriklerin yerine onları iyi hissettiren ve duymak istediklerini anlatan haber içeriklerine yöneldiler. Hatta seçmenler, sosyal medya ortamındaki fazla sayıdaki bilgi akışından doğru veya yanlış olduğuna bakmadan istediği bilgiyi seçer. Bununla beraber sadece kendi görüşünden olduğu için bilgileri doğru kabul eder ve bunları yankı fanusu içerisinde paylaşarak kendi siyasal görüşünü pekiştirir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir durum da sosyal medya ortamında paylaşılan bilgilerin herhangi bir editöryal denetimden geçmeden herkese sunulmasıdır. Partizanlık duygusuyla beraber paylaşılan bu haberlerin ne kadar güvenilir olduğu ise tartışmaya açıktır. Seçmenler işte tam da bu kutuplaşmış ortamda geleceklerine yön verecek oyları kullanır. (Keyes, 2019:95)

Türkiye açısından bakılırsa, kitle psikolojisi ile hareket etme durumunun sıkça seçim zamanlarında yaşanır. Milli ve manevi değerler üzerinden oluşturulan söylemler, bireyler üzerinde güçlü etki yaratmaktadır. Post-truth olgusunun etkisiyle hazırlanmış yalan haberler aracılığıyla bu duyguların ateşi daha çok körüklenmektedir. Karşıt görüşten fikirler tamamen şeytanlaştırılır. Bu da toplumun kutuplaşmasına, birlik ve beraberlik

duygusunun zarar görmesine hatta bir ülkenin birlik ve beraberlik politikasının yara almasına neden olmaktadır.

Genellikle ülkelerde seçim zamanlarında yaşanan bu gibi durumlarda partizanlığın panzehiri ne olmalıdır? McIntyre (2019: 68), “etkileşimsel grup etkisi” olarak adlandırdığı, adı üstünde etkileşim ve müzakere içinde olan bireylerin pasif olan bireylerden daha üstün olduğu düşüncesidir. Bireylerin düşüncelerini ait olduğu grubun yorumlamasına sunması, grup üyeleriyle fikir alışverişinde bulunması, onların doğruya ulaşmalarına yardımcı olacaktır. Yani bireylerin en temel içgüdüsel olgusu ile, diğer bir deyişle iletişim ile, bu kutuplaşma ortamından kaçınması mümkün olacaktır.

“POST-TRUTH” KAVRAMININ TÜRKÇE KARŞILIK SORUNSALI

Öncelikle kavramın birçok tanımlaması ve Türkçe çevirisi mevcuttur. Araştırmada belirli tanımlara ve Türkçe karşılıklara yer verdikten sonra bunlardan yola çıkarak bir Türkçe karşılık verme amaçlanmaktadır.

Oxford Languages (2016) adlı internet sitesindeki post-truth tanımında şöyle demektedir: “Nesnel gerçeklerin kamuoyunu şekillendirmede duygu ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğu koşullarla ilgili veya bunları ifade eden olarak tanımlanan bir sıfattır.” Özellikle siyasal alanda çok fazla kullanılması ve toplum içinde kavram üzerinde büyük tartışmalar yaşanmasından ötürü, Oxford Languages, “post-truth” kavramını 2016 yılında “yılın kelimesi” seçmiştir. Bunun nedeni 2016 yılında yaşanan iki önemli olaya dayanmaktadır. Birincisi, Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden ayrılma kararını oylamak için düzenlenen Brexit referandumudur. İkincisi ise, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki başkanlık seçimleri esnasında seçim ve adaylar hakkında sosyal medyada oldukça fazla sayıda yalan haberlerin ve gerçeğe dayanmayan düzmece iddiaların dolaşıma girmesidir. Zira seçim sonuçlarının da şaibeli olduğu söylenmiştir. Bunun nedeni sonuçların gerçeği yansıtmadığı iddialarını destekleyen önemli bir haberin dolaşıma girmesidir. BBC Türkçe’nin haberine göre, Facebook, Cambridge Analytica adlı şirketin Donald Trump’ın kampanyası için çalışanlara 50 milyon kullanıcısının bilgilerini seçim kampanyası sırasında kullandığı iddialarını incelediğini açıklamıştır. Facebook gizlilik politikasını ihlal ettiği için Cambridge Analytica ile yollarını ayırma kararı almıştır. Hem Facebook hem de Cambridge Analytica iddiaları reddetmiştir. Şirket, seçim döneminde Trump kampanyasına ABD seçmenleriyle ilgili veriler sunmuştur. Bu iddia o kadar ses getirmiş ve insanların ilgisini çekmiştir ki, dizi ve film izleme platformu olan Netflix’te “The Great Hack” isimli belgesel film yayınlanmıştır.

Örneklerin ardından, öncelikle ele alınan kavramın tanımında eksiklik ve çelişki bulunduğunu belirtmek gereklidir. Oxford Dictionary’den alıntılanan tanım, kapsamlı gibi olsa da esasında vermek istenen anlamı tam karşılamamaktadır. Çünkü duygu ve kişisel inançların nesnel gerçeklerin önüne geçmesi durumu bir anda 2016 yılında ortaya çıkmamıştır.

Güven'in (2020:22) aktardığına göre, insanların, kendileri gibi düşünen ve inanan kişilerin fikirlerini, hakikatin tersi bile olsa, kabul etmeye yatkın olmalarının örneklerinin çok fazla olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Edward Bernays'ten örnek vererek, 20. yüzyılın başında insanın irrasyonel davranmayı rasyonel davranmaya tercih ettiğini ve fikir, inanç, tutumlarını içtenlikle söylemediğini vurgulamaktadır. Bernays, Freud'un fikirlerinden yola çıkarak tüketim toplumuna gidişin ana hatlarını belirlemeye çalışmıştır. Freud'un bilinen id, ego, süperego kavramlarından yardım almıştır. Öyle ki, insan temelde id'de bulunan cinsellik ve saldırganlık başı çekmektedir ve bu irrasyonel dürtülerin etkisi altında harekete geçmektedir. Diğer bir deyişle Freud, aslında insanın bu yapısı gereği zaten irrasyonel bir varlık olduğunu savunmuştur. Bu varlığın en mantıklı kabul edilen kararlarda, uygulamalarının altında bile arzuların var olduğunu kabul eden görüşü iki alanda uygulamaya konmuştur. Bu alanlar siyasal iken diğeri ekonomik alandır. Bernays'ın Freud'un aktardığı insanın bu psikolojik temeli kullanılarak nasıl bir tüketim toplumunun şekillendiğini daha net bir biçimde algılanabilir. Tıpkı ekonomik alanda tasarlanan kapitalist düzen gibi siyasal alanda da post-truth siyasal düzen tasarlanmıştır. Fakat insanların mantık dışı kararlar almaları ile nesnel gerçekliklerin duygulardan daha önemsiz bir konumda kalması hali çok yeni bir şey değildir. Bu tanımlamada problemin yanlış aktarım olduğu düşünülmektedir. Geçmiş zamanlarda insanlar en saf haliyle tamamen mantıklı kararlar alıyordu ve nesnel gerçeklikler, karar vermelerinde etken oluyordu anlamı çıkmaktadır. Sanki bu durum zamanla değişti ve 2016 yılına geldiğimizde bir anda post-truth dönem başlayarak aynı zamanda post-truth kavramı da çok sık kullanıldı.

Böyle bir durumun olmadığını bir örnekle desteklemek yerinde olacaktır. Daha 14.yüzyılda İbni Haldun'un metninde insanların karar almada nasıl kendi fikirlerinden etkilendiğini ve ayrıca bu durumun kararların nasıl irrasyonel biçimde alınmasına ön ayak olduğu görülür: "Yalan denen şey haberin yapısına doğal olarak girmiştir. Buna yol açan nedenlerden biri insanların, görüş ve inanış eğilimlerinde yan tutmalarıdır. (...) Eğilimi, bir görüşe bir inanca olan bağlılığı onu kendine bağlamışsa aldığı haberler içinde eğilimine ilk anda hangisi uygun düşerse onu kabul eder insan. Bu eğilim ve yan tutma insanın gerçeği görmeye yarayan gözünde bir perde olur. Eleştirmeyi ve inceleme çabasını engeller. Ve yalanı benimsemeye, alıp aktarmaya sürükler." (aktaran Güven, 2020:23) Bu bağlamda tanımın tam net ifade edilmemesine bağlı olarak kavramın tek başına Türkçeye tercümesi de problemlidir.

Ralph Keyes'in "Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma" adlı kitabında ise post-truth kavramı, "hakikat sonrası" olarak Türkçeye çevrilmiştir. Keyes'e göre, insanlar, geçmişte de yalan söylüyorlardı. Buna paralel olarak, yalancılar da geçmişten beri varlıklarını sürdürmektedir. Geçmiş zamandaki yalancılık ve yalan söyleyenler ile şimdiki zamandaki yalancılık ve yalan söyleyenler arasında ayrım yaparak hakikat sonrası tanımlamaya çalışmaktadır. Ona göre, yalancıların her zaman var olmasına rağmen, yalanlar genellikle tereddüt, kaygıyla, suçlulukla, utançla, mahcubiyetle söylenmiştir. Şimdiyse, insanlar, bu duyguları yaşamadan kendilerini

kurtarmak, gerçeği gizlemek gibi çeşitli nedenler bulmaktadır. Keyes, bu döneme hakikat sonrası çağ demektedir. Bu ifadenin de kendisine ait olmadığını belirterek, bu kavramı ilk kez 1992’de Nation’da yayımlanan Steve Tesich’in bir yazısında gördüğünü belirtmiştir. Steve Tesich’in “A Government of Lies” adlı yazısında, Reagan ve Bush dönemlerinden örnekler vererek, liderlerin yalan söylediklerine ve halkın da hakikati bilmek için bir çaba içinde bulunmamasına atıfta bulunmuştur (aktaran Alpay, 2017:33). Keyes (2019:11), ayrıca günümüzle alakalı çok çarpıcı bir aktarımda bulunmaktadır. Yalanın hayatımızın merkezinde olduğunun kanıtı ve yalana her gün, her dakika nasıl maruz kaldığımızın çok açık ve net bir örneği diyebiliriz. Ona göre, yapılan araştırmalarda, insanların büyük bir çoğunluğu gündelik hayatlarında çok basit el-kol hareketi yapar gibi kolaylıkla ve sıklıkla yalan söylediklerini belirtmektedir. Yani bu söylemlerden yola çıkarak, yalan, toplumların derinine işlemiştir ve medya, sanat, siyaset gibi hayatın pek çok alanında etkisini arttırmıştır.

Ari Rabin-Havt (2016), bu alanlardan daha çok politika ve siyaset alanına odaklanmaktadır. Post-truth’un bu alandaki etkisini belirterek, ideolojik çıkarlar uğruna hayali kamu politikaları yaratmak ve bunları yaymak için gelişen bir endüstriye işaret etmektedir. Yazara göre bu üretilen yalanlar, gerçeği gizlemek veya halkın kafasını karıştırmak amacıyla tasarlanmış koordinasyonlu, stratejik bir harekettir. Keyes’in (2016:17) sözünü ettiği aldatma oyunundan burada da aldatma güdüsü olarak üzerinde durulmaktadır. Aldatma güdüsü ile kâr etme güdüsü birleşerek medyanın, bu endüstriye hizmet eden “uzmanların”, düşünce kuruluşlarının da desteğiyle halkın manipüle edilmesi söz konusudur.

Matthew D’Ancona ise, Rabin-Havt’ın incelediği post-truth endüstrinin hedefi olan alıcı kitleye yani topluma odaklanmaktadır. D’Ancona’nın kitabı Post-Truth: The New War on Truth and How to Fight Back’te, siyasi yalanların veya çarpıtmaların kesinlikle post-truth ile aynı şey olmadığını belirtmektedir. Yeni olan şey, politikacıların yalancılığı değildir; hali hazırda yalancılık politikada vardı. D’Ancona’nın üzerinde durduğu nokta, halkın yalanlara, çarpıtmalara verdiği tepkidir. Dolayısıyla post-truth çağda, yalan söylemek, demokrasilerde bile norm olarak görülmektedir (aktaran Gray, 2017).

Lee McIntyre de Keyes gibi bu tanımlanması zor kelimeye “Hakikat Sonrası” adlı kitabında açıklık getirmeye çalışmaktadır. McIntyre (2019:28) öncelikle, Aristoteles’in hakikat tanımından yola çıkmaktadır: “Olan şeye yok ya da olmayan şeye var demek yanlış, olan şeye var ve olmayan şeye yok demek doğrudur.” Ardından insanların hakikati çarpıtmak için farklı yollara başvurduğunu savunmaktadır. Yazara göre, üç çeşit yol vardır ve bu üç yoldan adım adım ilerledikçe hakikat sonrasının tanımına ulaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, gerçektışı ifadelerdir. Bu durumda bazen yanlışlar yapabiliriz ve istem dışı doğru olmayan şeyler söyleyebiliriz. Ancak yapılan hataların kasti bir amacı yoktur. İkincisi ise, gönüllü cehalettir. Bu durumda, karşılaştığımız bilginin doğru olup olmadığını bilmeyiz ve ulaşılan bu söz konusu bilginin doğruluğunu teyit etmeden paylaşırız. Aslında bize gelen bu bilginin doğruluğunu araştırmamak, tembellik kaynaklıdır. Üçüncü durum ise yalan söylemektir. Burada aslı astarı olmayan iddialar,

karşı tarafı yanıltmak veya manipüle etmek için bilerek ve isteyerek kötüye kullanılır. Aslı olmayan bir iddiayı karşısındaki topluluğu veya bir kişiyi inandırmak amacıyla manipüle etmek, gerçeği yıpratmak hakikat sonrası olarak yorumlanmaktadır. Görüldüğü üzere, McIntyre'ın post-truth kavramını tanımlaması Aristoteles'in hakikat tanımından yola çıkarak bu söz konusu hakikat kavramının hangi aşamalardan geçerek yapısının bozulduğunu ve nihayet hakikat sonrasına nasıl ulaşıldığını çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Post-truth'un, zihnimizde tam net bir biçimde oluşması için birkaç Türkçe karşılığa daha yer verilecektir. Bunlardan bir diğeri Yalın Alpay'dır. "Yalanın Siyaseti" kitabında bu kavrama başka bir perspektif sunmuştur. Alpay'a (2017:25) göre, "post-truth" kelimesinin Türkçe karşılığı üzerinde fikir birliği sağlanamamıştır. Kavramın anlamını araştırırken birçok değişik çevirilerle karşılaşıldı. Bunlar "gerçeklik sonrası", "hakikat ötesi", "hakikat sonrası", "post gerçeklik", "gerçek aşırı", "post olgusal", "gerçek ötesi" gibi çeviri önerileridir. Bu durumun nedeni, hem "post" ön ekinin, hem de "truth" sözcüğünün Türkçeleştirilmesinde çeşitli sorunlar yaşanmasıdır.

Terzi'ye (2020:82) göre, bu denli uzun, ön ekli ve kendi içinde anlamını tamamlayan bir tanımın sıfat işleviyle verilmesi Türkçedeki kullanımlarla uygun düşmemektedir. Bu bağlamda kavramı, sıfat olarak kullanıldığında, Türkçe karşılığa ne sıfat-fiil ekleri getirilebilmekte ne de parantez içinde yazılabilecek bir nesne veya özne belirlenebilmektedir. Bu durumu daha net şekillendirmek için örnek vermek gerekirse, Türkçedeki renk adlarından bahsedilebilir. Yine post-truth kavramını aslen bir isme işaret eden, ancak sıfat olarak daha yaygın kullanılan yapılara daha çok benzetmektedir. Örnek olarak "sarı" kelimesini vermiştir. Hem isim hem de sıfat olarak kullanılan bu kelime, herhangi bir yapısal değişikliğe uğramaz. Dolayısıyla post-truth için önerilecek karşılığın sıfat yapısında olması, yapı değiştirmeden isim işlevi de kazanabilmesine olanak sağlayacaktır.

Türkçeye çeviride sorunların yaşanmasının bir diğer nedeni, kullanılan kelimenin ön ekli olmasındandır. Oxford Learners Dictionaries'e göre, "post" kelimesi bir ön ektir; "sonra" anlamına gelmektedir. İngilizce-Türkçe sözlük olan Tureng'e bakıldığında "truth" kelimesinin Türkçe karşılığı "hakikat" olarak verilmektedir. Bu ön eki ve kelimeyi birleştiren direkt Türkçe çevirisi "hakikat sonrası" olarak söylenmektedir. Ancak "post" ön ekinin "sonra" anlamını vermesi, kavramın Türkçe karşılığının tam manasıyla karşılamamaktadır. Önceden yapılan post-truth tanımlarına istinaden, hakikatten sonraki bir dönemden bahsedilmemektedir. Örneğin "post" ve "modern" kelimelerini birlikte kullanıldığında modern dönemin sonrası kastedilmektedir. Post-truth kavramında ise aslında gerçeklerin ne kadar silikleştiğinden, önemsizleşmesinden ayrıca hakikatin varlığının eskiye nazaran çok daha bulanıklaştığından, ağırlığını yitirdiğinden söz edilmektedir. Dolayısıyla harfiyen yapılan çeviri, istenilen anlamı içinde barındıramamaktadır. Mehmet Sebih Oruç'a (2020:143) göre, truth kavramını Türkçede metafizik ve felsefi çağrışımlara sahip "hakikat" kavramıyla çevirmek yanlıştır. "Post" ön ekini sonra olarak çevirmek sözlük anlamıyla doğru olsa da iletildiği anlam bakımından

“post-truth”u bir bütün olarak anlamayı zor kılmaktadır. Dolayısıyla post-truth dönemde yaşanan problem özünde doğrulama ile ilgilidir.

Öte yandan post-truth kavramını Türkçe çevirisini yaparken “truth” kelimesini de “reality” kelimesiyle karıştırıldığı da ortadadır. Bu noktada yapılan yanlış “gerçeklik” ile “hakikat” kavramlarını aynı anlama geliyormuş gibi kullanılmasıdır. Aslında öyle değildir. Söz konusu bu iki kavram, eş anlamlı kelimeler değildir bununla birlikte birbirinin yerine de kullanılmamalıdır. İki kavram arasında bazı nüanslar vardır.

Öncelikle gerçeklik kavramına bakılırsa, gerçekliğin bir varoluş olduğu söylenebilir. Yani gerçeklik, zaten vardır; var olma durumudur. Her halde ve her şartta var olur. Gerçekliğin bir mevcudiyeti vardır (Köktürk, 2020:36). Alpay’a (2017:27) göre, gerçeklik var olanın bir niteliğidir dolayısıyla bilende, bilinçten bağımsız olarak var olan şeylere ilişkin bir niteliktir. Gerçeklik, bilgi felsefesinin, diğer bir deyişle epistemolojinin, konusu değildir; varlık felsefesinin, diğer bir deyişle ontolojinin, konusudur. Gerçekliği aramaya, araştırmaya gerek yoktur çünkü o zaten var olmuştur. Sonuç olarak gerçeklik bir varlıktır; varlığa işaret etmektedir.

Hakikat ise, var olan konumunda olan gerçekliğin arka planını, en alt tabakadaki mevcudiyetini anlatmaktadır. Dolayısıyla hakikat, en temeldeki gerçekliktir ayrıca gerçekliğin ta kendisi ve kendinden daha geriye gidilemeyen en temel varoluş durumudur. Başka bir deyişle, hakikat de gerçekliktir ancak gerçekliğin en temelidir, asıl gerçekliktir (Köktürk, 2020:37). Alpay’a (2017:27) göre, hakikat, doğru; hakikat olmayan ise yanlıştır. Ona göre, var olana ya da var olan şeyler üzerinde saptamada bulunurken düşünen bir akıl olmalıdır. Eğer akıl olmazsa bir bilgiden, bir önermeden ya da bir kuramdan hatta herhangi bir hakikatten yani doğruluktan veya yanlıştan söz edilemez. Bu bağlamda hakikate ulaşan ya da yanlışıyla yolu kesişen aslında insan aklından başka bir şey değildir. Gerçeklik, var olmak için insan aklına gereksinim duymamaktadır ancak hakikat, ortaya çıkmak için insan aklına muhtaç durumdadır. Buna istinaden insan, gerçeklikten -var olan bir olgudan- yola çıkarak bazı araştırma, teyit ya da doğrulama, sorgulama gibi yöntemler aracılığıyla aklını kullanarak ulaştığı bilgi, hakikattir. Bu noktada gerçekliği mi yoksa hakikati mi bulmak önemlidir diye sorulabilir. Önemli olan aslında nesnel bilgi olan gerçeklikten ilerleyerek, akılla hakikate ulaşmaktır. Hakikat, doğrulanmış ya da teyitlenmiş bilgidir. Görünen odur ki, hakikat hayati bir öneme sahiptir. Post-truth kavramına Türkçe karşılık önerirken özellikle doğrulama durumunun ne kadar önemli olduğu vurgulandı. Aynı şekilde burada da araştırma kadar doğrulamanın da öneminin çok büyük olduğu tekrar anlaşılmaktadır. Zira gerçeklikten başlayan bu zorlu yolculukta, doğrulama araçları kullanılmazsa hakikate yani doğruya ulaşılamaz.

Post-truth, daha çok hakikatin birileri tarafından kontrol edildiği ortamda varlığını sürdürebilir. Hakikati kontrol eden bu kişiler, çıkarlarına göre onu istediği gibi eğip bükebilir. Ortak çıkarlar ve amaçlar doğrultusunda hareket eden grup genellikle, yeni medya kavramı olan, yankı odasında yer almaktadır. Burada kendi görüşlerinden olmayan “öteki” hakkındaki gerçekleri “değiştirerek”, yalan haber, söylenti, dedikodu, aldatmaca,

manipülasyon, dezenformasyon, sahte içerik gibi sağlıklı olmayan iletişim biçimleri ile aktarma eğiliminde olur. Bu değiştirilmiş haberler artık sosyal medya ortamında paylaşıldığında, yeni teknoloji sayesinde internet hızı da göz önünde bulundurulduğunda saniyeler içinde binlerce kullanıcıya ulaşmış olur. Sosyal medya platformlarının düzeni, çalışma şekli post-truth kavramının gelişimine ve yayılmasına daha fazla olanak tanımaktadır. Sosyal medya post-truth'u, post-truth ise sosyal medyayı desteklemektedir. Şen ve Taşdelen'e (2020) göre, filtre balonunda ve yankı odasında, diğer bir deyişle sadece belli bir görüşü destekleyen bir ortamda, yanlış bilgi, söylenti, komplo, manipülasyon, siyasal yalanlar, uydurmalar gibi iletişim şekillerini kullanarak güven eksikliği, etik dışı davranışlar, ötekileştirme, kutuplaştırma gibi kavramları ortaya çıkararak post-truth bütün bu meydana gelen olgularla ve iletişim kanallarıyla kendini beslemektedir.

Aslında post-truth, karşıdakini manipüle etmek için veya yalan söyleyen kişinin kendi çıkarı için yalanı kullanması, doğrunun önemsiz hale getirilmesidir ve bu çıkarlar için ortaya atılan söylemlerin -eğer duygusal olarak iyi hissettiriyorsa- teyit edilmeden, araştırılmadan doğru kabul edilmesidir. Bu bağlamda araştırılan kaynaklar ışığında, "Çıkarıcı Doğruluk Çağı" olarak Türkçe karşılık önerilmektedir. Bu karşılık, post-truth kelimesinin anlamını ve hatta amacını daha net bir biçimde yansıttığı düşünülmektedir. Foucault (1994:131), "doğru"nun, bilimsel söylem biçimine ve onu üreten kurumlara odaklandığını söyler. Doğru, her zaman ekonomik ve politik kışkırtmaya tabidir. Yani doğruluk talebi, siyasi iktidarda olduğu kadar, ekonomik üretim için de gereklidir. Çeşitli biçimler altında, muazzam bir yayılma gösterir ve tüketimin nesnesidir (belirli katı sınırlamalara rağmen kapsamı sosyal bir küttele nispeten geniş etkisi olan eğitim ve bilgi aygıtları aracılığıyla dolaşan); birkaç büyük politik ve ekonomik aygıtın (üniversite, ordu, yazı, medya gibi) kontrolü altında üretilir ve aktarılır, dışlayıcı olmasa da baskındır ve son olarak, bu, büyük bir siyasi tartışma ve sosyal yüzleşme (ideolojik mücadeleler) meselesidir.

Burada kastedilen, yanlış bilginin çıkar için kullanılarak, nesnel doğrunun önemsiz hale gelmesi ve çıkar için bu söylemlerin doğru kabul edilmesidir. İktidara sahip olanlar ya da bilginin akışına yön verme yetisine sahip olanlar, bilgiyi manipüle etme yetisine de sahip olur. Elleriindeki siyasal ve ekonomik güçle medyayı ele geçirmiştir. Günümüzde yeni medyanın daha popüler olmasından ötürü bu duruma özellikle sosyal medya alanında sıkça rastlanmaktadır. İktidar sahiplerinin hedefi, oluşturdukları sosyal medya düzeninde bazı sosyal medya kullanıcılarına, bot veya trol hesaplara yaptırdıkları yanlış bilgileri ve yalan haberleri paylaşmaktır hem de sayıca fazla kullanıcı tarafından dolaşıma sokmaktır. Dolayısıyla kitlelerin doğrulanmamış bu bilgilere sosyal medya aracılığıyla doğrudan, rahatça, hızlıca ulaşmaları, kendi politik düşüncelerine yakın olan bilgilerin doğruluğunu sorgulamadan inanmalarına sebep olmaktadır. İktidar çıkarı uğruna yaydığı yanlış bilgiyi, yalan haberi kullanmaktadır. Bu bağlamda, post-truth kelimesinin Türkçe karşılığını neden "Çıkarıcı Doğruluk Çağı" olarak çevrildiğini desteklemektedir.

SONUÇ

Öncelikle postmodern zamanlarda modernizmin bize gösterdiği yolları reddedip herkesin bilgiyi algılamada ve yorumlamada kendi yolunu seçtiğini söylenebilir. Postmodern düşünürler tarafından, modern zamanın nesnel bilgi anlayışından uzaklaşılmasının önemi ve nesnel bilginin bir nevi tekelleştirici özelliğinden kurtulması gerektiği vurgulanmıştır. Post-truth yaklaşım, bu tartışmadan doğan açığı çok iyi değerlendirmiştir. Özellikle siyasal alanda kendisinden oldukça yararlanılmaktadır. Çünkü iktidar ve bilgiye sahip olma ilişkisi bizi bu noktaya sürüklemiştir. Bilgiye sahip olan güce de sahiptir. Ancak bu, modern dönemdeki bilgi değildir. Bundan kasıt, günümüzde post-truth düzende, doğru bilgiyi istediği gibi eğip bükebilen, bunu kendi çıkarı doğrultusunda kullanan, bu bilgiyi toplum üzerinde algı, manipülasyon aracı olarak kullanabilen ve yine kendi çıkarına uygun yalan haberi/yanlış bilgileri üretebilen, karşısındaki topluluğu ikna edebilen iktidara sahip olur. Bu bağlamda, iktidarın veya yetkili kişi ve kurumların “biz ne söylüyorsak doğrudur” söylemi bu dönemin popüler söylemidir.

Her zaman doğruyu savunmak, gerçeği söylemek çevremizdeki insanlara, ailemize veya arkadaşlarımıza karşı birer sorumluluktur. Doğru olan budur. Doğruya ulaşmak ise insanın aklını kullanarak yaptığı bir eylem olduğu için oldukça kıymetlidir. Ancak bunların hepsi artık geçmişte kalmış olabilir. Günümüzde dürüstlüğün, doğrunun, hakikatin çöküşü yaşanmaktadır. Ayrıca buna gündelik hayatın her alanında rastlanmaktadır. Dürüstlüğün, hakikatin günümüzdeki çöküşü, sıklıkla dillendirilmeye başlamıştır. Aynı zamanda akademik alanda oldukça ilgi çeken bir durumdur. Bu sözü edilen duruma Post-Truth; yaşanan döneme de Post-Truth Dönem, tartışmalı Türkçe karşılığıyla da söylemek gerekirse, “Çıkarıcı Doğruluk Çağı” denilebilir.

Post-truth kavramını araştırırken D’Ancona’nın Keyes ile aynı düşüncede olduğu bir olguya ulaşılmıştır: insanın var olduğundan beri yalanın varlığının olduğu fikridir. Yani yalan söylemek, karşındakini kendi çıkarı uğruna manipüle etmek insanlık tarihi kadar eskidir. Post-truth kavramı ile mücadele edildiği düşünülürken aslında hem insanlık tarihi kadar eski bir olguyla mücadele edilmektedir hem de insanların zamanla değişen yalan, hakikat, doğru gibi kavramları algılayış biçimleri ve bunlara verdiği tepkileri düzenlemek için neler yapılması gerektiği sorgulanmalıdır. Üstelik bu mücadele edilen olgular, çağdan çağa değişip modern zamanlara ayak uydurarak post-truth gibi bir biçime bürünerek kendini güncellemekte ve hayatın bir parçası olmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak, post-truth çağın koşullarında, ne kadar çok akli kullanarak, şüphe ederek, araştırarak sorgulama yoluna gidilirse o kadar gerçekçi ve demokratik bir ortam elde edilecektir.

TEŞEKKÜR/ACKNOWLEDGMENTS

Bu makale “Hakikat Sonrası Çağda Yalan Haber Üzerinden Söylem Analizi: Twitter Örneği” adlı savunulmayan doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alpay Y. (2017), *Yalanın Siyaseti*, İstanbul: Destek Yayınları.
- Aslan S. ve Yılmaz A. (2001), Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 93-108.
- Bal, M. (2015) Postmodernizmin Düşünce ve Sanat Dünyasında Tanımı. *Mavi Atlas*, (4), 120-135.
- Erdoğan E. ve Uyan-Semerci P. (2020), Hakikat Sonrası Tartışmaların Gerçek Olmayan Varsayımlarını Ele Almak: Akıl, Bilim ve Demokrasi Karşıtlığı, *Sosyal Bilimler Dergisi, Pasajlar, Post-Truth Çağı*, Doğubatu Yayınları, Yıl: 2, Sayı:4, 83-108.
- Foucault, M. (1994), *Truth and Power*, In *Michel Foucault: Power*, ed. James D. Faubion, 111–32, New York: New Press.
- Gray, J. (2017), *Post Truth by Matthew D’Ancona and Post-Truth by Evan Davis review-is this really a new era of politics?* The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2017/may/19/post-truth-matthew-dancona-evan-davis-reviews> (Erişim Tarihi: 20.08.2021)
- Güven A. (2020), Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi, *İnsan&İnsan*, Yıl/Year 7, Sayı/Issue 23, 20-36.
- Haldun İ. (1977), *Mukaddime cilt I*. Ankara: Onur Yayınları.
- İnönü, E. (2004). Bilimsel Devrim ve Türkiye. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. (2), 103-116.
- Keyes R. (2019), *Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*, Ankara: Delidolu Yayınları.
- Kırılmaz H. ve Ayparçası F. (2016), Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları, *İnsan ve İnsan*, 3(8), 32-58.
- Kiraz, E. (2019), Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: İngiltere’nin Brexit Sürecinde Sosyal Medya Dezenformasyonu, *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15 (1), 1-16.
- Köktürk M. (2020), Post-Truth ya da Mağaraya Dönüş, *Sosyal Bilimler Dergisi, Pasajlar, Post-Truth Çağı*, Doğubatu Yayınları, Yıl: 2, Sayı:4, 35-55.
- Liotard, J. F. (1997). *Postmodern Durum*, Vadi Yayınları, (İngilizce’den Çeviren: Ahmet Çiğdem), Ankara.
- McIntyre, L. (2019), *Hakikat-Sonrası*, İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Narin, B. (2018), Kişiselleştirilmiş Çevrimiçi Haber Akışının Yankı Odası Etkisi, Filtre Balonu ve Siberbalkanizasyon Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi, *Selçuk İletişim*, 11 (2), 232-251.
- Oruç, M. S. (2020), *Postmodernite*, Siyasal İletişim ve Doğruluk Sorunu: Post-Truth Durum ve Entelektüel Zemini Üzerine Bir İnceleme, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı:36,141-160.
- Rabin-Havt, A. (2016), *Lies, Incorporated: The World of Post-Truth Politics*, New York: Anchor Books.
- Sarıoğlu, E. (2020), Yalan Haber, “Post-Truth” Kavramı ve Medya Üçlemesi: Geçmişten Günümüze Gündem Belirleyen Örnekler, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 377-397.
- Sugden, E. (2018), *Donald Trump and the Politics of Emotion*, Open Democracy, Retrieved from <https://www.opendemocracy.net/en/transformation/donald-trump-and-politics-of-emotion/> (Erişim Tarihi: 10.07.2021)
- Şen, A. F. ve Taşdelen, H. (2020), Post-Truth Siyaset Bağlamında Yeni Medya: 2019 Yerel Seçimi Örneğinde Bir İnceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (33), 11-34.

Terzi A. (2020), Post-Truth Kavramı ve Türkçe Karşılıkları Üzerine, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 820, 80-86.

Tesich S. (1992), *A Government of Lies*, The Nation Company.

Teyit.org (2016), *Teyitpedia, Araştırma: Yılın kelimesi post-truth nedir?*. Retrieved from <https://teyit.org/yilin-kelimesi-post-truth-nedir>. (Erişim Tarihi: 25.08.2021)